

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОЇ МОТИВАЦІЇ ДО ЧИТАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ КАЗКИ

FORMATION OF POSITIVE MOTIVATION TO READING WHILE STUDYING A FAIRY TALE

У статті обґрунтовується важливість стимулювання позитивного ставлення дітей до читання, створення умов для ефективною мотивації на уроках української та зарубіжної літератури. Автори констатують, що в сучасному світі спостерігається системна криза читацької культури, зниження інтересу до читання, рівня навичок читання, тому постає нагальна потреба у формуванні компетентного читача, який розуміє цінність книги, готовий до критичної, виваженої оцінки художніх творів.

Аналіз теоретичних напрацювань, а також досвіду роботи вчителів дав змогу стверджувати, що забезпечення вчителем різних видів мотивації має бути на всіх етапах уроку, що сприяє повноцінному засвоєнню знань, досягненню навчальних і виховних завдань. Зосереджено увагу на тому, що створенню позитивної мотивації сприяє використання форм і методів організації роботи над художнім твором, які враховують особистий досвід й інтереси учнів, залучають їхній творчий потенціал. Зазначається, що пізнавальний інтерес стимулює нова культура читання, особливість якої полягає в колективності читання. Висвітлюється досвід формування позитивного ставлення до читання учнів 5–6 класів під час вивчення казки за допомогою прогнозованого та творчого читання, рольової гри, створення фанфіків тощо.

Захоплення літературним сюжетом, вчинками літературних героїв спонукають дитину до пошуку можливостей утілення читацьких вражень у продуктах власної творчої діяльності, що сприятиме реалізації їхньої природної креативності. Одним із засобів стимулювання позитивного ставлення до навчання, ефективною мотивації до читання, формування «м'яких» компетентностей може стати фанфікшн. З метою досягнення позитивного емоційного настрою уроки літератури з вивчення казки варто використовувати і як платформу для творчих експериментів, зокрема доречним є поєднання читання з малюванням, створенням колажів, закладок за змістом художніх творів.

Проведене дослідження дало змогу зробити висновок, що сучасний учитель має потужний методичний інструментарій для формування мотивації до читання, зокрема ігрові, інтерактивні, групові методи.

Ключові слова: мотивація, читацька компетентність, літературна казка, творче читання, прогнозоване читання, фанфікшн.

The article substantiates the importance of stimulating the positive attitude of children to reading, creating conditions for effective motivation at the lessons of Ukrainian and foreign literature. The authors state that in the modern world there is a systemic crisis of reading culture, decreasing of interest to reading, reading skills, so there is an urgent need to form a competent reader who understands the value of the book, who is ready for critical, balanced evaluation of works of art.

The analysis of theoretical developments, and also teacher' working experience has allowed to assert that maintenance of various kinds of motivation by the teacher should be provided at all stages of a lesson that in its turn promotes full mastering of knowledge, achievement of educational and upbringing tasks. The focus is on the fact that the creation of positive motivation is facilitated by the use of forms and methods of organizing work on a work of art, which take into account the personal experience and interests of students, attract their creative potential. It is noted that cognitive interest is stimulated by a new culture of reading, the peculiarity of which is the collective reading. The experience of forming a positive attitude to reading among students of 5–6 grades during the study of a fairy tale with the help of predictable and creative reading, role play, creation of fan fiction and others is covered. Fascination with the literary plot, the actions of literary heroes encourage the child to seek opportunities to embody the reader's impressions in the products of their own creative activity, which will contribute to the realization of their natural creativity. One of the means of stimulating a positive attitude to learning, effective motivation to read, the formation of «soft» competencies can be fan fiction. In order to achieve a positive emotional mood, literature lessons on the study of fairy tales should be used as a platform for creative experiments, in particular, it is appropriate to combine reading with drawing, creating collages, bookmarks on the content of works of art.

The study allowed us to conclude that the modern teacher has a powerful methodological toolkit for the formation of motivation to reading including game, interactive, group methods.

Key words: motivation, reading competence, literary fairy tale, creative reading, predicted reading, fan fiction.

УДК 373.5.016:82
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/30-2.11>

Євмененко О.В.,
канд. філол. наук,
доцент кафедри української філології
Маріупольського державного
університету

Тімченко І.В.,
магістрант II курсу
факультету філології
та масових комунікацій
Маріупольського державного
університету

Постановка проблеми в загальному вигляді. Дедалі частіше ми чуємо про «системну кризу читацької культури», зниження рівня навичок читання, втрату інтересу до читання. У 2018 році Україна приєдналася до програми Міжнародного порівняльного дослідження якості освіти PISA, що проводить моніторинг грамотності підлітків, які отримали загальну обов'язкову

освіту. Водночас «грамотність» у дослідженні PISA розуміється як вміння учня практично застосовувати знання й навички в повсякденній діяльності. Дослідження читацької грамотності («здатність учня читати, розуміти й інтерпретувати різні тексти, зокрема й вміння робити власні висновки, знаходити в тексті потрібну інформацію тощо») [9] виявило проблему щодо «володіння стій-

кими навичками детального аналізу незнайомого тексту, у роботі з яким необхідно висувати припущення в умовах браку очевидної інформації, критично мислити й робити передбачення, звертати увагу на деталі й знаходити інформацію, що прямо не наведена» [5, с. 248].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним аспектам мотивації, мотиваційної сфери, мотивування присвячено дослідження Д. Ельконіна, Г. Костюка, О. Леонтьєва, А. Маркової, С. Рубінштейна тощо. Особливості навчальної мотивації розглядали в наукових працях Л. Божович, Л. Гриценюк, О. Гребенюк, Т. Гребенюк, Л. Дзюбо, О. Литовченко, А. Маркова, М. Матюгіна, В. Сластьоніна, Л. Яременко та інші вчені.

Своєрідність фанфікшну як літературного явища, його жанрові атрибуції досліджували К. Ігошев, Е. Ключикова, Н. Костюрина, К. Прасолова, С. Попова, О. Четіна та інші науковці.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Нові завдання освіти потребують докорінних змін у системі викладання української та зарубіжної літератури в основній школі, необхідності нових підходів та мотивації для сприйняття текстів різних жанрів, зокрема художніх творів.

Мета статті – огляд форм і методів для створення умов для ефективної мотивації на уроках української та зарубіжної літератури під час вивчення казки.

Виклад основного матеріалу. Проблема навчальної мотивації одна з найскладніших проблем, з якою стикається учитель у своїй педагогічній діяльності. Мотивація – сукупність мотивів, які стимулюють людину на досягнення мети. «Мотивація учіння – система природних, соціальних і особистісних чинників, що спонукають до відвідування навчального закладу, виконання вимог учителів (викладачів), залучення у процес навчання, до зусиль, необхідних для подолання труднощів, реалізації в процесі навчання власної схильності, до розвитку здібностей, до навчальної взаємодії тощо» [Цит. за: 3, с. 37].

А. Маркова та Л. Яременко поділяють навчальні мотиви на пізнавальні (пов'язані зі змістом навчальної діяльності і процесом її виконання) і соціальні (пов'язані з різними соціальними взаємодіями школяра з іншими людьми) [6, с. 14]. Водночас пізнавальні мотиви спрямовані на опанування нових знань і орієнтують школярів на засвоєння способів набуття знань (навчально-пізнавальні мотиви), на самостійне вдосконалення способів здобування знань (мотив самоосвіти) [14, с. 71].

А. Маркова розрізняє декілька типів ставлення школяра до навчання залежно від домінантної мотивації: негативне, байдуже (або нейтральне), позитивне (аморфне, нерозчленоване), позитивне

(пізнавальне, ініціативне, усвідомлене), позитивне (особистісне, відповідальне, дієве) [6, с. 12].

Натомість М. Матюгіна виділяє такі основні групи мотивів, як зовнішні і внутрішні, і вважає, що «зовнішні мотиви учіння можуть бути досить потужним чинником успішності навчання, проте вони психологічно збіднюють сам його процес, перешкоджають використанню всіх його розвивальних ресурсів, а в серйозних випадках можуть спричинити деформацію особистісного розвитку учнів» [Цит. за: 3, с. 39]. Але водночас вони взаємодоповнюють внутрішні мотиви, які підвищують самооцінку учня, його самоповагу.

Навчальний матеріал має подаватися так, щоб викликати в учнів емоційний відгук, іноді провокувати складність, бути вдало ілюстрованим. Незважаючи на те, що в наукових працях описано вдосталь методів і прийомів, як привернути увагу учнів до навчання, але сучасні стрімкі зміни в науці, інноваційні технології, ціннісні зрушення в суспільстві вимагають пошуку нових способів мотивації.

Задля досягнення мети варто використовувати нові підходи та всі можливі інструменти, зокрема інтернет і соціальні мережі. До того ж навчальна програма не завжди враховує нові захоплення дітей щодо читання книг, написаних сучасниками про сучасність тощо. Навчальна програма майже уникає розмови про явища масової літератури, молодіжної субкультури, зокрема однієї з найбільш поширених у сучасному світі – фанатської субкультури. У світі, де переважає віртуальне середовище, стає популярним жанр «віртуальної літератури» – фанфік.

За визначенням К. Прасолової, фанфікшн – це «літературна творчість» прихильників творів популярної культури, що створюється в межах інтерпретативної спільноти (фандому) [8, с. 6]. Водночас дослідниця наголошує, що фанфікшн як література несе стигму «неоригінальності» й «вторинності» [8]. К. Ігошев дотримується думки, що фанфіки – наслідування не тільки творів літератури, а «історії, написані шанувальниками художніх творів, кінофільмів, серіалів чи комп'ютерних ігор, особливістю яких є запозичення ідей, сюжету чи / та персонажів оригінального твору» [4].

Ставлення до фанфікшну неоднозначне, одні співвідносять текст першоджерела і фанфіка, водночас основною метою визначають повноцінний опис фанфікшну як літературного явища [8]. Інші апріорі оцінюють фанфікшн як явище, яке належить до найнижчих проявів паралітератури. С. Попова вважає фанфіки «ною формою створення і способом існування «вторинних» текстів», зокрема виділяє чотири групи текстів залежно від їх співвідношення з оригіналом: стилізація, перифраз, пародія і варіація [7].

Одним із популярних і перспективних дослідницьких ракурсів є аналіз фольклорних і міфологічних джерел фанфікшну. Наприклад, Т. Васильєва вважає, що популярність і доступність творів про Гаррі Поттера забезпечило опертя на фольклорні традиції [1].

Фанфікшн набув особливої популярності на межі ХХ–ХХІ століть, водночас зрозуміло, що феномен виник набагато раніше, адже із самого початку існування літератури досить часто читачі-письменники наслідували або створювали продовження творів інших авторів. На думку К. Прасолової, фанфікшн є емоційним та інтерпретативним відгуком читача на масову продукцію. Читач бере на себе роль творця або інтерпретатора. Л. Телішевська, наприклад, вважає, що багато літературних творів, визнаних у світі, мають багато чого спільного з фанфікшном [10]. Згадаємо, зокрема, в українській літературі явище «котляревщини», запозичений сюжет про сплячу красуню у казці «Мачуха й панночка» Євгена Гребінки або казок про чортів у Миколи Костомарова («Торба»); фабулу народної казки «Телесик» використовує Г. Квітка-Основ'яненко у казці «Відьма» тощо.

Стрімкий розвиток фанфікшну пов'язаний із жанром фентезі, появою фанатських спільнот, які обговорювали між собою тексти фентезі та створювали близькі до першоджерела тексти-продовження. Розвиток інтернет-технологій переніс це спілкування у віртуальну площину. О. Четіна та Е. Ключикова, проводячи дослідження фандомів із метою виявлення мотивації низки користувачів популярних блогівих платформ, звертають увагу і на зворотний процес, коли творчість фанатів впливає на оригінальні твори [13, с. 48].

Зокрема, завдяки соціальним мережам на сьогодні сформувалася нова культура читання, яка полягає в колективності читання, коли для дітей стає важливим, що читати. Переважна більшість читачів фанфіків – підлітки. Приєднуючись до спільноти читачів-однолітків, дитина набуває впевненості у правильності свого читачького вибору. «Можемо говорити про субкультуру літературних фанатів (людей, захоплених якимось певним літературним твором), яка наразі відома так само мало, як і феномен «вторинної творчості» (творчості за мотивами певного літературного твору)» [11].

Перевагою колективного читання є віртуальне культурне середовище, яке створює ажіотаж навколо прочитаного. Яскравим прикладом є серія книг Джоан Ролінг про Гаррі Поттера, коли заздалегідь, ще до виходу нової книги, вишикувалися черги за новою частиною. Крім того, створюються тематичні парки (наприклад, парк «Країна мумітролів» неподалік від м. Наанталі у Фінляндії), фанатські спільноти, фанатські кафе тощо. На думку Тамари Гундорової, «масова культура тво-

риться уподібненнями, а характеризує її повторюваність, оскільки індивід доби культурної індустрії навчений сприймати те, що подібне, дубльоване, що нагадує про щось, уже знане» [2, с. 35].

Захоплення літературним сюжетом, вчинками літературних героїв спонукають дитину до пошуку можливостей утілення читацьких вражень у продуктах власної творчої діяльності, що сприяє реалізації своєї природної креативності. Отже, фанфік може стати одним із засобів стимулювання позитивного ставлення до навчання, ефективної мотивації до читання, формуванні «м'яких» компетентностей:

- розвивати учнівську креативність, нестандартне мислення (учні створюють власні тексти);
- розуміти природу художньо-образної організації тексту (учень має підмічати особливості індивідуального стилю письменника, вміти використовувати художні засоби);
- підвищувати мовну та мовленнєву грамотність (поповнення активного словникового запасу, уяскравлення мовлення, відмова від мовних штамів тощо);
- сприяти створенню на уроці ситуації успіху для творчої особистості;
- виховувати повагу до інтелектуальної власності (з'ясувати поняття авторського права, поваги до чужої власності тощо).

Фанфік є дієвим засобом індивідуальної та колективної роботи. Групова форма навчальної діяльності часто створює кращу мотивацію, ніж індивідуальна [14, с. 71]. Під час правильної організації роботи вчитель залучає до роботи навіть слабомотивованих учнів.

Формою роботи з фанфіками може бути ознайомлення зі зразками наслідувачів творів української та зарубіжної літератури та їх обговорення. Але найбільш ефективним вважаємо власне створення фанфіку у вигляді щоденника головного чи другорядного героя твору, листа до героя твору, інтерв'ю з героєм. С. Філоненко у монографії «Масова література в Україні: дискурс / ґендер / жанр» виділяє такі види наслідування творів масової літератури, як сиквели (англ. sequel – наслідок, продовження), «тобто тексти, які продовжують, розвивають сюжет початкового твору, використовуючи його персонажів», приквел – передісторія – твір, що описує події, які передували сюжету початкового тексту; кросовер (від англ. crossover – перехід), які поєднують сюжети, мотиви, персонажів із творів різних авторів («Доктор Вотсон і Невідимець» Ноеля Даунінга) [12, с. 48]. Учителю так само може застосовувати ці види наслідування для роботи з художніми творами для досягнення позитивного ефекту від читання.

Розгляньмо можливості використання фанфіка під час вивчення літературної казки в 5–6 класах. Жанр казки користується особливою попу-

лярністю і серед дорослих, і серед дітей завдяки своїй багатофункціональності й адаптованості до особливостей дитячого сприймання навколишньої дійсності. Водночас казка складний для розуміння жанр, адже вчителю потрібно розставляти правильні акценти, інтерпретувати казку з урахуванням специфічної народної символіки й світоглядних орієнтирів.

Варто зауважити, що під час роботи з фанфіками не треба застосовувати елемент змагання, адже діти, творчість яких буде низько оцінена, можуть втратити надалі будь-який інтерес не тільки до такої форми навчання, а й до читання взагалі. Вважаємо, що вчителю треба уникати обмеження для творчості учнів, адже це заважає розвитку внутрішньої мотивації, але якщо фанфік використовується як обов'язкова письмова робота, то мають бути зазначені вимоги до форми та обсягу тексту, визначені терміни виконання та чіткі критерії оцінювання. Для створення фанфіків, на нашу думку, гарно підходить саме літературна казка, а робота над ними перетворюється на цікаву колективну гру. Учні разом обговорюють вид фанфіка, його сюжет.

Під час вивчення однієї з історій про мумі-тролів «Комета прилітає» Туве Янсон діти поглиблюють знання про літературного героя (літературного персонажа), зокрема розбирають поняття головного і другорядного героїв. Пропонуємо написати дітям історію, де головним героєм став би Ондатр (приміром, історія про руйнування домівки Ондатра, викладена ним самим, його переживання та ухвалені рішення), або всім разом створити свою Долину казок із різними персонажами (додатково – зробити ілюстрації). Після знайомства із творами Роальда Дала, його історій про Віллі Вонку, відьом і велетнів можна створити кросовер, який об'єднає героїв із кількох книг письменника, але водночас збереже риси характерів персонажів. Працюючи із твором української письменниці Галини Малик «Незвичайні пригоди Алі в країні Недоладії», варто запропонувати учням створити карту та щоденник подорожей Алі, провести з Алею уявне інтерв'ю. Водночас учитель у соціальній мережі (наприклад, Telegram) організовує чат, де діти викладають фанфіки, які всі разом обговорюють.

Вивчення у 6 класі казок-притч Емми Андієвської («Казка про яян», «Говорюща риба» та інших) сприяє розвитку абстрактного, логічного і критичного мислення, формуванню естетичних смаків. Одним із видів роботи з такими текстами є прогнозоване читання (читання із зупинками). Спробувати з'ясувати за назвою, про що буде притча, під час читання тексту зупинятися на переломних моментах, обмірковуючи можливе закінчення притчі та її мораль.

З метою досягнення позитивного емоційного настрою уроки літератури треба використовувати

і як платформу для творчих експериментів, зокрема, доречним є поєднання читання з малюванням, створенням колажів, закладок за змістом художніх творів. Також для зацікавлення учнів можна разом із ними створювати постери, запрошення або квитки, елементи костюмів і декорацій для інсценізації художніх творів.

Висновки. Аналіз теоретичних напрацювань, а також досвіду роботи вчителів дав змогу стверджувати, що створенню позитивної мотивації сприяє використання різноманітних форм і методів організації роботи над художнім твором, які враховують особистий досвід й інтереси учнів, залучають їхній творчий потенціал. Дослідження показало, що сучасний учитель має потужний методичний інструментарій для формування мотивації до читання. Пізнавальний інтерес стимулює нова культура читання, особливість якої полягає в колективності читання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильєва Н.И. Фольклорные архетипы в современной английской литературе и нарративе «фанфикш» (на материале произведений Дж. К. Ролинг и творчества поклонников ГП) : дисс. ... канд. филол. наук. Нижний Новгород, 2005. 243 с.
2. Гундорова Т.І. Кітч і Література. Травестії. Київ : Факт, 2008. 284 с.
3. Дзюбка Л.В., Гриценко Л.І. Мотивація навчальної діяльності як психолого-педагогічна проблема. *Психолінгвістика*. 2009. С. 33–43.
4. Гошев К.М. Проблеми жанрової класифікації літератури фанфікшн. *Літературний процес : методологія, імена, тенденції* : збірник наукових праць (філологічні науки). 2019. № 14. С. 22–26. URL: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/handle/123456789/3113>.
5. Мазорчук М.С. та ін. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018. Київ : УЦОЯО, 2019.
6. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения : кн. для учителя. Москва : Просвещение, 1990. 192 с.
7. Попова С.Н. Лингвостилистика фанфикшн (на материале англоязычных сайтов, посвящённых творчеству Дж.Р.Р. Толкина) : дисс. ... канд. филол. наук. Москва, 2009. URL: <http://www.dslib.net/germanskie-jazyki/lingvostilistika-fanfikshn-na-materiale-anglojazychnyh-sajtov-posvjawennyh-tvorchestvu.html>.
8. Прасолова К.А. Фанфикшн: литературный феномен конца XX – начала XXI века (творчество поклонников Дж.К. Ролинг) : дисс. ... канд. филол. наук. Калининград, 2008. URL: <http://www.dslib.net/literatura-mira/fanfikshn-literaturnyj-fenomen-konca-xx-nachala-xxi-veka.html>.
9. Предметні галузі. *PISA Ukraine. Український центр оцінювання якості освіти*. URL: <http://pisa.testportal.gov.ua/gal>.
10. Телішевська Л.С. Фанфіки на уроках словесності. URL: http://tsybuljanskabigmirnet.blogspot.com/2012/08/blog-post_27.html.
11. Фанфік. Поради фан-райтера: URL: <http://klasnaocinka.com.ua/ru/article/yak-stvoriti-fanfik.html>.

12. Філоненко С.О. Масова література в Україні: дискурс / ґендер / жанр : монографія. Донецьк : ЛАН-ДОН–ХХІ, 2011. 432 с.

13. Четинова Е.М., Ключикова Е.А. Фандомы и фанфики: креативные практики на виртуальных платформах. *Вестник Пермского университета*.

2015. Вып. 3 (31) С. 95–104 URL: http://www.psu.ru/files/docs/personalnye-stranitsy-prepodavatelej/kluikova/chetina_klyuykova.pdf.

14. Яременко Л.В. Мотивація навчального процесу як педагогічна проблема. *Вища освіта України*. 2014. № 3. С. 69–74. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vou_2014_3_12.